

TARYBINĖS VAIKŲ POEZIJOS SPECIFIKOS KLAUSIMU

J. LINKEVICIUS

Palyginti neilgame lietuvių tarybinės vaikų poezijos augimo kelyje buvo nemaža sunkumų ir prieštaravimų. Ir šiandien, konstatuojant poezijos vaikams išaugimą, negalima pamiršti, kad ji vis dar atsilieka nuo jai keliamų reikalavimų ir visos poezijos augimo tempų. Ir šiandien, žymaus vaikų poezijos kūrėjo K. Kubilinsko žodžiais, „mažieji skaitytojai auga žymiai greičiau, negu jiems skirta poezija“¹. Dabartiniu metu tokia padėtis susidarė ir todėl, kad literatūros mokslas ir kritika mažai padėjo ir padeda šiai poezijai augti, svarbiausioms jos vystymosi tendencijoms, kryptims ir problemoms nušviesti. Apie lietuvių tarybinę vaikų literatūrą teparrašyta vos viena kandidatinė disertacija², bet ir ji skirta vaikų prozos raidos problemoms. Pastaruoju metu net pastebimai sumažėjo rašytojų ir žymesniųjų kritikų straipsnių kalbamuojų klausimu spaudoje, beveik nerecenzuojami nauji poezijos vaikams rinkiniai, o apžvalginuose straipsniuose vaikų poezijos specifikos klausimai liečiami siaurai, paviršutiniškai. Todėl nėra abejonės, kad platesnis aktualios temos apie tarybinės vaikų poezijos specifiką nagrinėjimas yra reikalingas tiek jos teorijai, tiek praktikai.

Šiuo straipsniu ir bandoma plačiau aptarti tarybinės vaikų poezijos specifikos principus tais aspektais, kurie ypač aktualūs ir būdingi lietuvių tarybinei vaikų poezijai. Jame remiamasi daugiausia žymiausiųjų literatūros vaikams kūrėjų, teoretikų ir kritikų teiginiais, kurie artimai susiję su gyva visos tarybinės vaikų poezijos augimo praktika. Analizuojant atskiras tarybinės vaikų poezijos ypatybes, skaitytojo amžiaus specifika iškeliami kaip objektyvus vaikų poezijos vystymosi ir vertinimo pagrindas.

I. Pirmiausia — meno reiškinys. Ilgą laiką vaikų poezija buvo laikoma pedagogine auklėjimo ir mokymo priemone, išstumta už poezijos, kaip meno reiškinio, ribų. Buržuazinėje Lietuvoje kai kas specialiai vaikams parašytų kūrinių nelaiškė net grožine literatūra. Tik atkūrus Lietuvoje Tarybų valdžią, vaikų literatūra įsiliejo į jau susiformavusios daugiacionalinės tarybinės vaikų poezijos srautą ir pasidarė iš principo nauju kultūrinio gyvenimo reiškiniu. Augdama kartu su visa tarybine vaikų literatūra, tapusia tikrai liaudiška, savo idėjiniu-meniniu lygiu stovinčia vienoje gretose su literatūra suaugusiems³, lietuvių tarybinė

¹ K. Kubilinskas, *Mažiesiems apie didelį gyvenimą*. — „Literatūra ir menas“, 1960. VIII.13.

² J. Riškus, *Apsakymas vaikams tarybinėje lietuvių literatūroje*, V., 1956. Apie lietuvių literatūrą vaikams turime dvi disertacijas, kurių antroji skirta ikitarybiniam laikotarpiui (V. Auryla, *Lietuvių vaikų literatūros bruožai (iki 1919 m.)*, V., 1967).

³ Зг. Краткая литературная энциклопедия, т. 2, М., 1946, стр. 619.

vaikų poezija pasidarė tikru meno reiškiniu. Šiandien ji yra neatskiriama visos tarybinės literatūros dalis, susijusi su ja tvirtais vidiniais ryšiais. „Niekur ir niekada vaikų literatūra nekėlė sau tokių sudėtingų auklėjamųjų ir meninių uždavinių, nekalbėjo su skaitytoju taip plačiai ir rimtai apie svarbiausius dabarties klausimus“⁴, kaip pas mus.

Būdamą meno reiškiniu, tarybinė vaikų poezija savo idėjinu turtingumu ir meniškumu yra pažangiausios poezijos suaugusiems lygio. Geriausieji jos kūrėjų poetiniai kūriniai vaikams, vaizdingu įžymaus tarybinio vaikų poeto ir teoretiko K. Ciukovskio išsireiškimu, yra ir poezija suaugusiems⁵. Ji, nors ir būdamą kryptingesnė auklėjamoju požiūriu, laikosi tų pačių sužeto, žanro, kompozicijos, stiliaus ir kitų dėsnių bei reikalavimų, kurie būdingi bet kuriems tikros poezijos kūriniams. „Negali būti kūrinio vaikams,— kaip pabrėžė M. Sluckis,— be idėjinio stuburkaulio, be ryškaus meninio pavidalo, be svarbiausio akcento“⁶. Netgi kai kurie pačių vaikų sukurti eilėraščiai išlaiko dešimtmečių išmėginimą ir tuo įrodo savo meninę vertę. Tačiau tarybinė vaikų poezija turi ir savitų ypatybių, skiriančių ją nuo poezijos suaugusiems.

Tarybinė vaikų poezija skiriama vaikams iki 15—16 m. amžiaus. Taigi pirmiausia nuo poezijos suaugusiems ji skiriasi savo diferenciacija pagal skaitytojų amžių, prisitaikymu prie vaiko suvokimo galimybių, jo ypatybių ir reikmių. To skaitytojo mąstymo ir suvokimo savitumas įvairiais jo amžiaus tarpsniais kreipia poetą į temas, kurios domina vaikus tam tikroje jų augimo pakopoje. Tačiau vaikų poezijos tematikos skirtumai, palyginti su poezija suaugusiems, nėra dideli ir esminio vaidmens nevaidina. Vaikų poezijos specifika daugiausia pasireiškia savitu temų traktavimu, poetinių kūrinių struktūra, savita kompozicija, ritmine organizacija. Ji turi ir specifinių lyrinio herojaus, jo aplinkos kūrimo būdų, daugeliu atvejų artimesnė, negu poezija suaugusiems, tautosakos kūriniams. Joje daugiau fantastikos, hiperbolizacijos, paprastumo ir lyrizmo, konkretumo ir dinamikos, mažiau abstrakcijų ir alegoriškumo. Vaikams kuriančio poeto meniškumas pasireiškia sugebėjimu suderinti bendruosius ir specifinius poetinio meistriškumo galimus, mokėjimu konkretumą suliedinti su lyrizmu, enciklopediškumą su emocionalumu, suteikti dinamiškumo ir statiškiausiam gamtos paveikslui. Ieškodamas naujų derinių, kurių nėra poezijoje suaugusiems, poetas nepastebimai plečia kūrinio horizontą, turtingus jausmus reiškia įvairiomis intonacijomis, ryškiomis spalvomis, įsimenančiomis detalėmis. Jis stengiasi kiekvienu eilėraščiu pasakyti ką nors nauja ir visada giliai justi savo skaitytoją. Todėl teisus K. Ciukovskis, sakydamas, kad „eilėraščius vaikams reikia rašyti kažkokiu ypatingu būdu,— kitaip, negu rašomi kiti eilėraščiai. Ir jiems reikia taikyti kitą matą. Ne kiekvienas talentingas poetas moka rašyti vaikams“⁷.

Prabilti vienu metu į augantį ir suaugusį skaitytoją tikros poezijos skaidrumu — nelengvas dalykas! Tai pasiekama ne kūrinio siaurimu dėl specifikos ypatybių, o kiek skirtingomis ir savaip sudėtingomis meninėmis priemonėmis.

Į tarybinę vaikų poeziją įeina ne tik vaikams specialiai parašyti ar jų pačių sukurti kūriniai, bet ir nemaža poezijos kūrinių (ar jų ištraukų) suaugusiems, tvirtai prigijusių poezijoje vaikams. Šiame straipsnyje apsiribojame tik tąja suaugusių (specialiai ir nespacialiai) sukurta poezija, kurią plačiai skaito vaikai.

⁴ Зг. Краткая литературная энциклопедия, т. 2, М., 1946, стр. 619.

⁵ К. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 375.

⁶ М. Sluckis, Vaikų literatūros klausimai.— Literatūros klausimai, V., 1956, p. 150.

⁷ К. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 374.

II. Drauge su pedagogika. Vaikai auklėjami Tarybų šalyje, panaudojant įvairias auklėjimo priemones ir formas. Reikšmingi uždaviniai šiame bare išskyla tiek mokyklai, tiek ir literatūrai, o to darbo poveikio efektyvumas priklauso ir nuo jų tarpusavio ryšio. Tas ryšys būtinas, nes, kaip pastebėjo S. Maršakas, vienas įžymiausių tarybinės vaikų poezijos kūrėjų, „mūsų vaikai turi išaugti kultūringesni už mus. Mes ruošiame juos dideliam plaukiojimui. Jiems ne mažiau, o daug kartų daugiau, negu buržuazinės visuomenės vaikams, reikalingos žinios, vaizduotė, istorinė perspektyva. Mokykla viena be literatūros to neduos“⁸.

Be grožinės literatūros mokykla negali sėkmingai paruošti milijonus vaikų kuriamajam darbui, išugdyti juos tvirtus, turtingus dvasia, sugebančius suprasti ir pamilti pasaulį, žmogų. Šiame darbe vaikų rašytojui, poetui labai daug padeda ir pedagogikos mokslas, tiriantis vaiko ypatumus, jo poreikius ir poveikio jo atžvilgiu priemones. Todėl tarybinės vaikų literatūros ir mokyklos keliai kryžiuojasi, susilieja; rašantieji vaikams yra pirmieji pedagogų bendrininkai vaikų protinio, moralinio ir estetinio auklėjimo bare. Šiuos bendruosius uždavinius, tarnaujančius vienam tikslui, literatūra sprendžia specifinėmis priemonėmis, meninio paveikslu poveikiu. Ypač didelis čia poezijos vaidmuo.

Labai svarbus tarybinės vaikų poezijos estetinis uždavinys — išmokyti jaunąjį skaitytoją jausti tikrąjį grožį gyvenime ir mene, įskiepyti jame neapykantą viskam, kas biauru, ir aktyvumą, siekiant kurti savo darbu tai, kas gražu, tobula. Tikra poezija šiandien, kaip niekada anksčiau, turi formuoti emocijas, siekti proto ir jausmų harmonijos, ugdyti estetiškai pilnai išvystytą asmenybę. Poezija — vienas iš vaikų emocijų santykių su tikrove ugdymo faktorių. Svarbiausieji jos estetiški reikalavimai (aukštas idėjiškumas, meninis išraiškingumas ir kt.) pilnai atitinka pedagogikos interesus ir išskyla kartu kaip pedagoginiai reikalavimai⁹.

Netolimoje praeityje dažnai po „specifikos“ ir „pedagoginio kriterijaus“ priedanga kūriniai vaikams būdavo ribojami mokyklos sienomis, dažnai iš „gyvenimo vadovėlio“ jie virsdavo metodiniais nurodymais apie pionierių darbą, jų kovą už didesnį pažangumą ir pan. Pseudopedagoginė kritika reikalavo nuogo moralizavimo, idealių herojų, draudė rašyti vaikams aštresnėmis temomis, panaudoti gamtinę lyriką, giliau atskleisti veikėjo jausmus. Toks iškreiptas pedagoginių principų taikymas literatūrai, ypač poezijai, buvo labai žalingas.

Šių dienų tarybinė vaikų poezija, teikdama naują kokybę jaunojo skaitytojo žinioms, pirmiausia rūpinasi jo emocijų, estetinio jausmo ir skonio ugdymu, todėl jos vertinimo pagrindas yra estetinis kriterijus. Tačiau, kalbant apie tarybinę vaikų poeziją, nereikia pamiršti ir didaktizmo, kuris padeda stipresniu akcentu, negu poezijoje suaugusiems, išreikšti kūrinio idėją ir tokiu būdu sėkmingiau spręsti auklėjamuosius uždavinius. Tikrai meniškas kūrinytis visada pamokantis, ir tai, kad poezijos kūrinyje reikalingas moralas, šiandien nekelia abejonių. Bet dėl jo meniško įkūnijimo formų gali būti diskutuojama, klausimas apie meniškai išreikštą didaktizmą yra kartu ir vaikų poeto meistriškumo klausimas.

Orientuojamasi į tai, kad moraliniai pamokymai poezijos kūrinyje nebūtų tiesioginiai, kad jie išplauktų iš jo vaizdų ir paveikslų, kad moralą surastų patys skaitytojai. Įžymios tarybinės vaikų poetės A. Barto teigimu, „moralas tada geras, kai jį atranda pats skaitytojas, kai išvada

⁸ С. Маршак, Воспитание словом, М., 1964, стр. 328.

⁹ См. Т. Полозова, О единстве эстетических и педагогических требований к художественной литературе для детей и юношества.— Книга ведет в жизнь, М., 1964, стр. 50.

nesuformuluota, bet savaiame aiški ir, vadinasi, bus suprasta¹⁰. Galima pastebėti, kad daugelyje geriausių poezijos kūrinių vaikams poetai moko „be pamokymų“, pataria be tiesioginių patarimų, neakcentuoja didaktinės minties, o persunkia ja visą kūrinį. Tokiu būdu ją gerai suvokia net patys mažieji. O tokie eilėraščiai, kuriuose kalbama „iškilmingų pamokslų kalba“ (M. Gorkis), atitrauktai samprotavimais, moralinėmis sentencijomis, tik kompromituoja tikrą vaikų poeziją. Todėl tenka neigiamai vertinti vaikų poezijoje pasireiškiantį nuogą didaktizmą, įkyrų moralizavimą, grubų tendencingumą, per dideles poeto pastangas būti pamokančiu. Nuogas didaktizmas yra tikro meniškumo priešas, nes „menas negali pasitenkinti smulkiais pamokymais. Kad duotum skaitytojui daug, reikia atiduoti viską, ką turi“¹¹.

Bet moralinės tendencijos gali būti išreikštos tiesiogine forma ir negriauti eilėraščio meninės visumos. Kad tiesioginis moralizavimas ne visada laikytinas vaikų poezijos trūkumu, rodo kai kurie V. Majakovskio, K. Ciukovskio, K. Kubilinsko ir kitų poetų kūriniai, kuriuose tiesioginiai didaktiniai pamokymai išreiškiami įdomiu siužetu, paliekant nemaža erdvės ir emocinei traktuotei, su didele žaismingo humoro ir rimtumo doze. Tokius eilėraščius ypač mėgsta ikimokyklinio amžiaus vaikai.

Taigi, teikiant pirmenybę netiesioginiam didaktizmui, vis dėlto reikia pripažinti, kad kūrinio meninę vertę apsprendžia tikrai meniški paveikslai, vaizdai, gyvos poetinės spalvos, tikras nuoširdumas, turiningumas ir emocionalumas. Toks poezijos kūrinys patraukia ir uždega skaitytoją, nepriklausomai nuo to, tiesiog ar netiesiog išreikštas jo moralas. „Vaikus paprastai atstumia ir gąsdina abejinga, veidmainiška moralė, aštriai paliečianti tik juos, o ne moralistą“¹². Moralo poveikis priklauso ir nuo to, kaip glaudžiai didaktika susijusi su pažintine ir estetinė kūrinio funkcija.

III. Skaitytojo amžiaus specifika. Vieną ir tą patį kūrinį skirtingai suvokia vaikas, paauglys ir jaunuolis. To kūrinio poveikio jėga kaip tik daug priklauso nuo skaitytojo suvokimo kokybės. Todėl būtina pažinti vaiką, kuriam rašomas kūrinys, jo poreikius, pasireiškiančius skirtingai kiekviename amžiuje. Gerai nepažinus skaitytojo, negali būti sėkmingai sprendžiami nei teoriniai, nei praktiniai vaikų poezijos klausimai, jos tematikos, kompozicijos, meninio paveiklo, kalbos klausimai. Taigi prieinamumo problema yra kartu ir meniškumo problema, o tikras vaikų poetas turi susipažinti su vaikų poezijos specifika ir vaikų suvokimo pagal atskirus amžiaus tarpsnius dėsninumuais.

Poetas, kuriantis vaikams, žino, kad jo skaitytojo pasaulis skiriasi nuo suaugusių pasaulio, ir stengiasi pamatyti tikrovę jo akimis. Toje tikrovėje yra daug to, ką mato ir girdi tik vaikai, kurie dažnai pastebi ir tokias „smulkmenas“, pro kurias praslysta, jų nepastebėjęs, suaugusio žvilgsnis. Reikia daug žinių ir nemaža talento, kad iš daugelio tikrovės reiškinių ir faktų būtų atrinkta kaip tik tai, kas domina vaiką, leidžia jam kūrinyje jaustis patogiai, kas negriauna jo fantazijos suaugusių tikrovės supratimu arba per dideliu supaprastinimu, reikšmingos temos „suaikininimu“.

Vaikų suvokimo savitumas pasireiškia įvairiai, jį apsprendžia įvairūs fiziologiniai, psichologiniai ir socialiniai veiksniai. Vaikas, kuo mažesnis, tuo labiau priklauso nuo suaugusio, tuo daugiau specifikos jo mąstyme, vaizduotėje, jausmuose, laiko ir erdvės suvokime. To savitumo pažinimas padeda vesti skaitytoją nuo pažįstamo, artimo ir paprasto į sudėtingesnį,

¹⁰ A. Barto, Meistriškumo „paslaptys“.— „Tarybinis mokytojas“, 1964.XII.31.

¹¹ С. Маршак, Воспитание словом, М., 1964, стр. 527.

¹² Ten pat, 424.

gilesnį, naują išgyvenimą. Labai dažnai poetai nepakankamai įvertina ikimokyklinio amžiaus vaikų pasaulio tam tikrą turtingumą, kurį taip visapusiškai atskleidė įžymusis tarybinis vaikų poetas K. Ciukovskis savo knygoje „Nuo dvejų iki penkerių“. Kiekvienas vaikų amžius yra savaip puikus ir nepakartojamas, visų amžių poezijos skaitytojai reikliai reaguoja į kiekvieną kūrinį ir vis dėlto pasilieka vaikas.

Augančio vaiko suvokimas, reikmės artėja prie suaugusio žmogaus suvokimo ir reikmių, specifinės ypatybės palaipsniui gesta. Tie atskiri periodai, kuriuos išskiria vaiko brendime tarybiniai psichologai, yra susiję vienas su kitu, neįmanoma matematinio tikslumu nubrėžti tarp jų ribas. Pagaliau poetiniam kūriniumi suvokti didelę reikšmę turi ne tik amžius, bet ir vaiko pasiruošimas, toji aplinka, kurioje jis gyvena. (Nesunku pastebėti, kaip pasikeitė mažasis skaitytojas per pastaruosius dešimtmečius.) Nežiūrint į tai, reikia geriau susipažinti su vaikų atskirų amžiaus tarpsnių psichika, ypač todėl, kad poeto uždavinys — padaryti vaikui priinamas pačias sudėtingiausias temas.

Trejų—septynerių metų vaikas dar nėra skaitytojas tikraja to žodžio prasme; tai daugiau klausytojas, kuriam vaikų darželio kolektyve ar namuose paskaito suaugusieji. Bet šitas ikimokyklinio amžiaus vaikas nepaprastai mėgsta eilėraščius, galima sakyti, negali be jų apsieiti; tame amžiuje poezija turi labai stiprų poveikį mintims ir jausmams, kalbos formavimuisi. Vaikas suvokia ir įsimena ne tik trumpus siužetinius eilėraščius, daineles, eiliuotus žaidimus, bet, kaip teigia K. Ciukovskis, jau „trečiaisiais, ketvirtaisiais savo gyvenimo metais puikiai jaučia eiliuotas pasakas, kartais gana ilgas, turinčias po tris—keturis šimtus eilučių, t. y. ištisas poemas, kurias, perskaičius tris kartus, pilnai įsimena“¹³.

Ikimokyklinio amžiaus vaiko pasaulis savaip turtingas ir pilnavertis. Tame audringai besivystančiame pasaulyje — gamtos stichija, suaugusieji, vaikai, mašinos, daug gyvumo, betarpiškumo, dvasinio grynumo, kūrybiškumo. Didelis vaikų psichikos žinovas K. Ciukovskis tvirtina, kad visi tarybiniai vaikai nuo penkerių metų amžiaus yra poetai. Su tuo galima ir nesutikti, bet fantazuotojai — tikrai visi. Ir bene svarbiausias poeto uždavinys — negriauti tos fantazijos. Apie tai kalba ir vaikų mėgstama poetė J. Degutytė: „Vaiko pasaulis pilnas fantazijos. Visa, kas aplink jį, gyva, kvėpuoja, gyvena savo gyvenimu, turi savo spalvas ir norus, ir mintis. Ir tegul. Nereikia tos fantazijos sugriauti suaugusių tikrovės supratimu — ta liūdna teisybe: medis nekalba, akmuo nejaučia, lietaus lašas nukrenta ant žemės ir pavirsta purvu... Ne! Tegul medis kalba, o akmuo verkia ir juokiasi, tegul lietaus lašai šoka savo šokį, neregimą mūsų, suaugusių, akimis. Nereikia skubėti vaikui pasakyti: šito nėra, šitaip nebūna. Viskas yra, viskas būna. Ir viską jis — tas vaikas — gali padaryti. Ir turi“¹⁴.

Poezijos kūrinys, negriaudamas vaiko fantazijos, turi neišsenkamas galimybes ugdyti jo vaizduotę, realistinį mąstymą, padėti jam pereiti nuo stichinio pasaulio suvokimo į sąmoningą jo suvokimą. Vedant vaiką šiuo keliu, negalima užmiršti, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko mąstymas nepajėgus daryti abstrakčias operacijas; vaikas dažnai nemoka įvertinti savo poelgių, tik palaipsniui įsisavina elementarius įgūdžius ir įpročius. Jis negali giliai prasiskverbti į reiškinių esmę, ir didžiausią vaidmenį estetiniame jo aplinkos suvokime vaidina patrauklumo motyvas. Jį patraukia tai, kas sukelia ryškų įspūdį, stiprius jausmus, kas absoliučiai vaizdinga ir pasireiškia konkrečiu veiksmu. Jo aktyvi veikla pasireiškia

¹³ K. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 339.

¹⁴ J. Degutytė, Ne išaugtas rūbelis.—„Tarybinis mokytojas“, 1963.IV.4.

žaidžiant, todėl „ikimokyklinio amžiaus vaikams reikia paprastų ir kartu pasižyminčių dideliu meniškumu eilėraščių, duodančių medžiagos žaisti, skaičiuoti, rungtyniauti“¹⁵. Žaidimas tame laikotarpyje duoda vaikui pagrindinių žinių ir įgūdžių, formuoja sąvokas apie suaugusių darbą, jų tarpusavio santykius, charakterį.

Septynerių metų vaiko atėjimas į mokyklą — didelis posūkis jo gyvenime. Nauja aplinka, nauji uždaviniai ir pareigos, nauji kiekvienos mokyimo pakopos bruožai įneša į jo vaizduotę, emocijas, interesus, sugebėjimus naujų ypatybių, galimybių ir formuoja poreikius kitokius, negu ikimokyklinio amžiaus vaikų poreikiai. Pradinėse klasėse pastebimai plėtėja vaiko pasaulis — turi platėti ir jam skiriamos poezijos horizontai.

Pradinių klasių (jaunesniojo mokyklinio amžiaus) vaikai mėgsta poeziją. Jų vaizduotė jau remiasi pakankamai turtinga gyvenimo patirtimi ir išaugusiomis žiniomis. Todėl palaipsniui nuo tikrovės atitrauktos fantazijos vaidmuo mažėja, fantastinius elementus keičia realistiniai. Trečioje, ketvirtoje klasėje vaikai darosi žymiai savarankiškesni. Jie pradeda domėtis heroika, nuotykiiais, kelionėmis, nepalyginamai giliau, negu ikimokyklinio amžiaus vaikai, išgyvena savo mėgstamų herojų sielvartus ir džiaugsmus. Pagilėja ir sutvirtėja jų jausmai — meilė Tėvynei, neapykanta priešams, susižavėjimas tarybinių žmonių didvyriškumu, kolektyvo jėga. Sumažėjus betarpiškumui, reaguojant į aplinką, atsiranda daugiau kritiškumo. Palaipsniui vaiką vis labiau ima dominti darbo rezultatai, mažėja žaidimo elementų vaidmuo, ima reikštis sugebėjimas apibendrinti. Didelę vietą vaiko gyvenime užima pionierių organizacijos veikla.

Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams ima labiau dominti eiliuotos stebuklinės pasakos, negu gyvulinės, ryškaus siužeto eiliuoti pasakojimai, kuriuose veikia herojus — skaitytojo vienmetis. To amžiaus vaikams prieinama sudėtingesnė eilėraščių struktūra; jie gerai jaučia ne tik humorą, bet ir nesudėtingą satyrą. Tačiau jų mąstymas tebėra susijęs su konkrečiais vaidais ir paveikslais, todėl jie dar nepajėgūs suvokti giliau užslėptą potekstę, sudėtingesnę poetinio vaizdo metaforą.

Vidutinio mokyklinio amžiaus vaikams (paaugliams) skiriama poezija dar mažiau specifika, negu jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams. Tai apsprendžia jų daiktinio, vaizdinio mąstymo virtimas abstraktesniu, daugiau apibendrintu, materialinės pasaulėžiūros formavimasis. Paaugliui svarbią vietą pradeda užimti mokslas, darbas, estetiniuose jo santykiuose į pirmą planą iškyla ne patrauklumas, kaip vaikystėje, bet kilnumas, heroizmas. Dėl tos priežasties paauglį labiausiai domina kūriniai apie stiprius ir gerus žmones, sugebančius išsinarplioti iš sudėtingiausių aplinkybių, jis ieško poezijos, kuri jam padėtų suprasti, kas gera, kilnu ir visuotina gyvenime. Šiuolaikinis paauglys turi ir specifinių bruožų, kuriuos suformavo pastarųjų metų technikos, mokslo ir kultūros progresas, materialinės gerovės kilimas ir žmonių tarpusavio santykių tobulėjimas. Negalima pamiršti ir paauglio nemažo psichikos prieštaravimo, blaškymosi.

Vidutinio mokyklinio amžiaus vaikai yra labai aistringi grožinės literatūros skaitytojai. „Ir visi tie skaitytojai.— kaip pabrėžia S. Maršakas,— nori, kad knyga būtų įdomi ir baisi, linksma ir jaudinanti“¹⁶. Jie puikiai suvokia heroizmą ir humorą, romantiką ir satyrą, labai reiklūs kūrinio siužeto atžvilgiu. Kartais nusiskundžiama, kad paaugliai savarankiškai neskaito lyrinių kūrinių ir apskritai mažokai domisi poezija. Pastebima, kad juos labiausiai patenkina herojinė poema ir baladė. Ga-

¹⁵ M. Gorkis, Kritikos straipsniai, V., 1952, p. 266.

¹⁶ C. Маршак, Воспитание словом, М., 1964, стр. 325.

limas daiktas, taip yra todėl, kad pati lyrikos specifika ne visada atitinka jų poreikius, o antra vertus, turime nedaug kūrinų, specialiai sukurtų paaugliams.

Paauglys, daugiau domėjęsis ir geriau suvokęs poezijos turinį, savo amžiaus pabaigoje (14—15 m.) pradeda pilniau estetiškai vertinti skaitomo kūrinio visumą. Vėliau, ankstyvoje jaunystėje, jo trauka į poeziją padidėja, o suvokimas priartėja prie suaugusio poezijos skaitytojo suvokimo ir vertinimo.

IV. Apie temas ir siužetą. Klausimas apie tarybinės vaikų poezijos tematiką visada buvo ir lieka aktualus, nes tai yra ir „klausimas apie socialinio vaikų auklėjimo kryptį“¹⁷. O kartais jis pakankamai neįvertinamas, lengvai apsiribojant žinomu M. Gorkio posakiu, kad „vaikams reikia rašyti apie tą patį, kaip ir suaugusiems...“¹⁸ Tiesa, ši taisyklė nepaseno ir šiandien, nes už vaikų poezijos ribų palieka tik nežymi dalis tų temų, kurios dėl savo abstraktumo arba siauro intymumo yra neprieinamos vaikų suvokimui ir gali kelti abejonių auklėjamoju požiūriu. Tačiau ši problema yra kur kas sudėtingesnė.

Tarybinėje vaikų poezijoje ir pastaruoju metu dar pasigendama didesnio tematinio įvairumo, drąsesnio kai kurių labai reikšmingų auklėjamoju požiūriu temų sprendimo. Būna atvejų, kai poetai dirbtinai susiaurina ar apriboja keturių kambario sienų ir žaislų pasauliu vaikų poezijos tematinis akiračius, išgalvodami „vaikiškas“ temas. Negalima pamiršti ir to, kad tam tikra dalis temų didžiausių vaikų susidomėjimą kelia priklausomai nuo jų amžiaus. Kartais neteisingai, per siaurai suprantamas temų aktualumas ir bereikalingai užsipuolami kai kurie poezijos žanrai, tariamai pasižymintieji tematikos neaktualumu (eiliuotos pasakos, mįslės ir kt.). Negalima pamiršti ir to, kad kiekviena nauja epocha į gyvenimą atneša naujų temų, kurių meninio sprendimo reikalauja jaunesni skaitytojai, ir išstumia dalį savo amžių atgyvenusių temų. Visada naudinga palyginti suaugusių ir vaikų poezijos tematiką, paieškoti naujų temų, kaip teisingai yra pastebėjęs L. Tolstojus, „numatyti didžiausių ir įvairiausių temų pasirinkimą, neišgalvojant jų specialiai vaikams, bet numatyti rimčiausias ir dominančias patį mokytoją“¹⁹.

Pasirinkdamas temas, vaikų poetas visada atsižvelgia į tai, kas labiausiai domina tą skaitytoją, kuriam jis kuria. Jeigu tai ikimokyklinio amžiaus vaikas, tai kūriniai savo tematika turi atsakyti į jo tūkstančius „kodėl“? Su paaugliu poetas kalba apie jo vietą gyvenime, apie tai, ką jis turi ugdyti savyje ir ką rauti. Ir kiekvienam iš jų rašytojas turi palapsniui plėsti horizontą, vesti į tas aukštumas, kuriose jaunas skaitytojas dar nebuvo, ar atskleisti naujas jau pažįstamo pasaulio puses, neatitrūkstiant nuo to, ką vaikas mato, girdi ir apie ką jis norėtų skaityti. Kartais pasirinkti reikšmingesnę temą poetui trukdo nepasitikėjimas savo skaitytojo protu ir amžiaus galimybėmis. „Mes galvojame,— rašė N. Cernyševskis,— kad vaikų protas nepajėgus, kad vaikų protas neskvarbus; o ne, priešingai, jis tik be patirties, bet, patikėkite, labai aštrus ir skvarbus. Juk išmoksta dvylikmetis vaikas suprasti algebrines atitrauktybes, kurias ir suaugusiam ne kiekvienam išaiškinsi“²⁰.

Didelė dalimi tarybinės vaikų poezijos poveikį apsprendžia jos nūdieniškumas, aktualumas, ryšys su visos liaudies gyvenimu.

¹⁷ М. Горький, О литературе, М., 1955, стр. 639.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Л. Толстой, О литературе, М., 1955, стр. 93.

²⁰ Н. Чернышевский, Полн. собр. соч., т. III, М., 1947, стр. 312—313.

Jeigu ikitarybinėje vaikų poezijoje vaikų pasaulis dažnai būdavo izoliuotas nuo suaugusių pasaulio, tai šiandien poezijos kūrinys ypač gyvas, įtaigus, kai jame atsispindi visos liaudies darbai, džiaugsmas ir rūpesčiai. Juk net ir mažiausieji vaikai godžiai stebi suaugusių gyvenimą, svajoja apie prasmingus darbus ir žygius ateityje, ruošiasi jiems. Todėl ir poezijoje, kaip teisingai pastebėjo kritikas J. Lankutis, jiems „reikia rašyti apie viską ir, man rodos, kuo daugiausia apie suaugusius“²¹.

Netgi mažiausiems reikalingi kūriniai didelėmis socialinėmis, politinėmis temomis, nes „visi tarybiniai vaikai <...> nuo penkerių metų amžiaus yra vadinamosios pilietinės poezijos atstovai“²². Bet, orientuojantis į šių dienų tikrovę, dažnai poezijoje vaikams tepastebimos šviesios spalvos, ir, atrodo, viskas taip lengvai, be kovų ir vargų šiandien pasiekiami, jog užtenka ko nors tik panorėti, kad turėtum. Toks temų traktavimo vienpusiškumas — didelis stabdys ir gero poeto kelyje. Juk vaikų poezija — ne žaidimas laisvalaikiu, o „gyvenimo vadovėlis“, iš kurio mažasis skaitytojas turi išmokyti pamatyti ir suprasti grožį ir blogį žmonėse, jų darbe, suvokti tragiškus ir komiškus gyvenimo reiškinius. Šiandien, kaip ir visoje, taip ir vaikų poezijoje, aukštai vertinami tik dideles mintis ir gilius jausmus sukeltieji kūriniai. Todėl be drąsaus pilietinių ir politinių problemų kėlimo (žinoma, vaikams prieinama forma) sunku praturtinti ir pačią poeziją, ir jos skaitytoją. O tarybinės vaikų poezijos žvilgsnis nukreiptas į ateitį. Kaip pabrėžė viename iš savo straipsnių A. Barto, — „ji kalba su vaiku kaip su būsimoje socialistinėje visuomenėje piliečiu. Ir čia, kaip tik didelių temų kelyje, yra svarbiausios tarybinės vaikų poezijos laimėjimų galimybės“²³.

Šiame kelyje slypi nemažos galimybės ir lietuvių tarybinei vaikų poezijai, kurią, kaip ir visą lietuvių tarybinę vaikų literatūrą, pasak M. Sluckio, „tik didelės idėjos, reikšmingos temos išves į plačius vieškelius“²⁴.

Ypač reikšmingi vaikų auklėjimui kūriniai darbo tema. Meniška perduoti vaikui ir paaugliui komunistinio darbo žavesį — vienas iš pagrindinių dabartinės tarybinės vaikų poezijos uždavinių. Tačiau tai visiškai nereiškia, kad ta tema turi stelbti ar siaurinti kitas temas. Reikalingos ir tradicinės gamtos, žaislų pasaulio temos, bet joms reikia priartėti prie tarybinio vaiko. Neturi didesnio pasisekimo mažųjų tarpe eilėraščiai apie paukštelius ir gėleles, kuriuose maža tikrai gilių ir gerų minčių. Perdėtas žavėjimasis smulkiais gyvenimo aspektais, ankštos buities paunksmėlis gali nuvesti, — kaip nurodo M. Sluckis, — į susmulkėjimą, į beidėjiskumą“²⁵.

Plečiant vaikų poezijos temų ratą, geru pavyzdžiu gali būti nūdienė lietuvių poezija suaugusiems, kuri netelpa vadinamųjų grynai lietuviškų temų ribose, kuri stengiasi naujai parodyti tai, kas vyksta ne tik mūsų šalyje, bet ir visame pasaulyje.

Vaikams reikia eilėraščių įvairiausiomis temomis. Todėl poetui netenka užsidaryti siaurame temų rate, bijoti daugiatemiškumo, nes daugiatemiškumas yra būdingas tarybinės vaikų poezijos bruožas, įgalinantis atsakyti vaikams į gausius juos dominančius klausimus, padedąs įveikti šampus, atveria kiekvienam kūrėjui artimą sritį. Bet tema — tai dar ne kūrinys. Svarbiausia — jos meninis įkūnijimas. „Mes visada

²¹ J. Lankutis, *Socialistinis realizmas lietuvių literatūroje*, V., 1959, p. 318.

²² K. Чуковский, *От двух до пяти*, М., 1964, стр. 344.

²³ A. Барто, *О самом дорогом*. — *Детская литература*, М., 1963, стр. 7.

²⁴ M. Sluckis, *Vaikų literatūros klausimai*. — *Literatūros klausimai*, p. 145.

²⁵ Zr. ten pat, p. 141.

įspėjame pradedančiuosius poetus, kad jie saugotųsi skuboto, paviršutiniško temos sprendimo, neturinčio gilios gyvenimiškos medžiagos, gilios minties²⁶.

Vaiko, paauglio nepatrauks ir pati įdomiausia tema, jeigu ji neperaugs į žavų meno kūrinį,— „juo atsakingesnė tema, juo atkaklesnės turi būti menininko pastangos, juo turtingesnės spalvos“²⁷. Vaikams ir poezijoje reikalingi įvykiai, charakteriai; todėl vaikų poezija, atsižvelgdama į savo skaitytoją, dažniau, negu poezija suaugusiems, savo temoms atskleisti ieško įdomaus, patrauklaus siužeto. Skaitydami mūsų mėgstamiausių tarybinių poetų (S. Maršako, K. Kubilinsko) kūrinius vaikams, beveik ištaisai susiduriame su vykusiai parinktais siužetais. Dažnai ir trumpame dviejų posmelių eilėraštyje šie poetai atskleidžia įdomų reiškinį, ir mažiausias eilėraštnukas turi savo herojų, įvykį ir mintį. Taigi ir siužetiškumas (kaip ir daugiatemisškumas) yra būdingas tarybinės vaikų poezijos bruožas.

Temos atskleidimui paimtas tikroviškas siužetas pirmiausia pasitarauja kaip „vaizdinga herojaus, charakterio atskleidimo priemonė“²⁸. Jis turi būti gyvas, judrus, nes „kur nėra įvykių ir gyvo pasakojimo, ten negali būti ir gyvos herojaus figūros“²⁹.

Nemažas vaikų poezijos (ypač spausdinamos periodikoje) trūkumas tas, kad daugelio kūrinių siužetai labai panašūs, tiesiog sudaromi pagal vieną pavyzdį, ribojami nusibodusių schemų, paveikslų, net išsireiškimų. O ir įdomus naujas siužetas, jei atskiri jo epizodai tarp savęs bus menkai tesusiję, jei smulkūs įvykiai bus apraizgyti ilgais aprašinėjimais, žodžių sraute paskandins kad ir geriausią temą, poeto idėjinį sumanymą. Taip pat siužetas, būdamas vienu iš pagrindinių poezijos vaikams kūrinių elementų, savo sandara turi atitikti ir tą poezijos žanrą, kurio reiškęju jis yra, atitikti skaitytoją,— kuo skaitytojas mažesnis, tuo kūrinio siužete mažiau antraeilijų linijų, tuo herojus konkretnesnis, o įvykių eiga dinamiškesnė.

V. Skaitytojas ir herojus. Vaikų poezijos poveikio jėga daug priklauso nuo jo herojaus įtaigumo, patrauklumo ir meninės jėgos. Mažieji skaitytojai labai jautrūs, daug betarpiškiau už suaugusius reaguoja į literatūros kūrinio herojų. Ne tik patys mažieji, bet ir paaugliai linkę sutapatinti save su mėgstamais herojais, nori būti panašūs į juos. Bet ne visi tarybinės vaikų poezijos herojai patraukia savo skaitytojus. Kaip pabrėžė viename pasitarime vaikų literatūros klausimais poetas A. Jonynas, „tik paties rašytojo pamiltus herojus, su didele meile, įtikinamai, gyvenimiškai sukurtus charakterius pamils skaitytojas, seks jų pavyzdžiu, jeigu jie sektini, arba pasmerks juos, jeigu jie smerktini“³⁰.

Ypač reikšmingas tarybinėje vaikų poezijoje teigiamo herojaus — skaitytojo vienmečio paveikslas. Toks paveikslas geriausiai gali pamokyti savo skaitytoją, padėti jam suprasti gyvenimą, duoti savo poelgių vertinimo kriterijų. Todėl dažniausiai vaikų poezijoje sutinkamas teigiamas herojus, o jo sukūrimo problema — pagrindinė dabartinės vaikų poezijos problema. Mums atrodo labai pamokantis poeto K. Kubilinsko santykis su savo mažuoju herojumi. K. Kubilinskas, pirmasis lietuvių tarybinėje vaikų poezijoje sukūręs ryškų tarybinio vaiko paveikslą, žavi savo herojaus gyvumu, judrumu, betarpiškumu. Jo herojus visą laiką dirba, juda,

²⁶ A. Barto, Meistriškumo „paslaptys“.— „Tarybinis mokytojas“, 1964.XII.31.

²⁷ M. Sluckis, Vaikų literatūros klausimai.— Literatūros klausimai, p. 145.

²⁸ A. B. Абрамович, Вестник Московского университета, 1959, № 4, стр. 89.

²⁹ Ten pat.

³⁰ A. Jonynas, Daugiau kūrinių vaikams — gerų ir įvairių.— „Literatūra ir menas“, 1955.IV.30.

keliauja, jis spalvingai atskleistas savo kasdieniniuose darbuose. Poetas labai jautriai ir aistringai atsiliepė į įvairiausius besiformuojančio tarybinio vaiko išgyvenimus — su neslepiamu susižavėjimu ir rūstumu, vaikišku triukšmingumu ir tylia rimtimi. Tokio herojaus, turtingo savo išgyvenimais, gyvo savo vienmečio, laukia jaunasis skaitytojas ir šiandien. Jis nori su juo dirbti, žaisti, keliauti, ginčytis, svajoti.

Reikšmingas tarybinėje vaikų poezijoje ir apibendrinto suaugusio, tarybinio žmogaus, teigiamo mūsų dienų herojaus paveikslas sukūrimas, nes mažasis skaitytojas sutapatina save ne tik su vienmečiu herojumi, bet ir su suaugusiu, kuris dažnai yra jo siekimų ir gyvenimo normų idealas. Dideles galimybes suaugusio vaizdavimas teikia poetui, kuriant ryškų herojinį charakterį. Vieni iš labiausiai mėgstamų poezijos kūrinių, ypač paauglių tarpe, yra kūriniai apie įžymiausias žmones ir ypač didįjį Leniną. Lietuvių tarybinėje vaikų poezijoje dar maža įdomių suaugusių herojų paveikslų, kurie taip plačiai atskleisti S. Maršako, S. Michalkovo ir kai kurių kitų įžymiausiųjų tarybinių poetų, rašiusių vaikams, kūryboje.

Labiausiai domina vaikus šių dienų herojus, nes, kaip pabrėžė viename pasitarime vaikų literatūros klausimais A. Tolstojus, „vaikas nori į savo pasaulį perkelti naują žmogų — herojų, naujo gyvenimo kūrėją“³¹. Ir poeto estetiškas idealas geriausiai gali būti įkūnytas teigiamajame dabarties herojuje, tipiškame karakteryje, konkrečiame paveiksle.

Tačiau, kalbant apie teigiamą herojų vaikų poezijoje, negalima pamiršti, kad jame turi atsispindėti tikrovės prieštaravimai, jo charakterio formavimosi vidiniai konfliktai. Didelę žalą vaikų poezijai praeityje padarė „bekonfliktiškumo“ teorija, ir jos recidyvai bene ilgiausiai pastebimi vaikų poezijoje. Buvo sukurta nemaža kūrinių, kuriuose dirbtinai gerinama tikrovė, kur vaiko charakterio ugdymas suvedamas į kovą už gerus pažymius, į smulkius nesusipratimus, lengvai išsprendžiamus suaugusių. Maža tokių kūrinių, kuriuose būtų gvildenamas sudėtingos vaiko formavimosi problemos, turime ir šiandien. Spekuliatyvus požiūris vaikų poezijoje į herojus, kai jie piešiami arba išimtinai šviesiomis, arba tamsiomis spalvomis, nuskurdina, suniveliuoja charakterius, paverčia juos visų dorybių ruporu, vaikiukais-saldainiukais arba visų blogybių įkūnijimu. O mažasis skaitytojas nori poezijoje matyti visapusišką herojų, piešiamą ne vien šviesiomis arba tamsiomis spalvomis. Teigiamą herojų menkina dirbtiniai, vienpusiai konfliktai, o tikroviškas požiūris į tą herojų tik padeda plačiau atskleisti jo vidaus pasaulį. Svarbu tik, kad kūrinyje būtų aiškus ir kryptingas herojaus poelgių vertinimas, kad poeto idealas būtų pakankamai motyvuotas, o pats kūrėjas stovėtų aukščiau už savo herojų.

Savo laiku buvo konstatuota, kad lietuvių tarybinės vaikų poezijos herojai — vaikai parodomi „visada beveik protingesni ir sumanesni už suaugusius, ant jų pečių uždedamas nepakeliamas krūvis“³².

Kitas stambus vaikų poezijos herojaus trūkumas — pasyvumas, stebėtojiškumas, kai jis „viską mato, jam viskas patinka, bet pats tame gyvenime mažai dalyvauja“³³.

Šie vaikų poezijos trūkumai, tokie akivaizdūs pirmaisiais pokario metais, nėra pilnai išgyvendinti ir šiandien. Dar dažnai susiduriama su

³¹ A. Толстой, Полное собрание сочинений, т. 13, М., 1949, стр. 382.

³² Kaip tokio vaiko jėgų pervertinimo pavyzdį M. Sluckis nurodo A. Matučio eilėraščių rinkinį „Vaikai iš kolūkio“, kuriame poetas parodo, kaip pradinį klasių vaikų taisyto slogus, kerta mišką ir t. t. M. Sluckis, Детская литература в Литве.— Советская детская литература, М., 1953, стр. 239.

³³ M. Sluckis, Советская литература, стр. 241.

eilėraščiais, poemėlėmis, kurių herojus pasyvus, turi maža individualių ne tik vidinio turinio, bet ir išorės bruožų.

Zinoma, negalima reikalauti visapusiško herojaus kiekviename vaikų poezijos kūrinyje, nes tokio negalima sukurti, pavyzdžiui, ketureilyje mažiesiems. Pagaliau nebūtina ir neįmanoma, kad jis visada būtų turtingas įvairiais bruožais,— kartais net geriau, kai jų mažiau, bet jie ryškesni. Tačiau visada pagrįstai galima kelti rimtus reikalavimus eilėraščių ciklo, atskiro rinkinio, visos poeto kūrybos ar visos lietuvių tarybinės vaikų poezijos herojui.

VI. Konkretumas ir potekstė. Pastarųjų metų tarybinė poezija suaugusiems pasidarė pastebimai abstraktesnė, metaforiškesnė, negu buvo anksčiau. Tuo tarpu tarybinė vaikų poezija beveik išsilaikė senose konkretumo ir vaizdingumo ribose. Toks konkretumas, apčiuopiamumas ne visada patenkina pripratusį prie poezijos suaugusiems jos vertintoją. Tačiau tarybinė vaikų poezija negali būti kitokia dėl ištikimybės savo skaitytojui, kuris, kaip pastebi K. Ciukovskis, kiekvieną žodį sukonkretina, sutapatina su daiktu. Tuo metu, kai „...mes, suaugusieji, mąstome žodžiais, žodinėmis formomis, maži vaikai — daiktais. Jų mintis pradžioje susijusi tik su konkrečiais paveikslais. Už tai jie taip karštai protestuoja prieš mūsų alegorijas ir metaforas“³⁴.

Konkretumo būtinumas liečia visą poezijos kūrinį — siužetą, paveiklus, detales, kalbą. Tai įpareigoja poetą surasti svarbiausius, įdomiausius reiškinio ar charakterio bruožus, mokėti juos apibūdinti pagal pačias charakteringiausias jų ypatybes, organiškai suliedinti siužetą su paveikslais. Konkretumas poezijos kūrinyje nesuderinamas su išžestumu, todėl eilėraštyje, poemoje, eiliuotoje pasakoje neturi būti tuščių posmų, eilučių, nesvarių žodžių, „neturi būti plepalų vietoj esmės“ (L. Tolstojus). Dažnas vaikų poezijos posmas atsiskleidžia išbaigtu piešiniu, kurio kiekviena eilutė — tiksliai to piešinio detalė. S. Maršakas straipsnyje „Pastabos apie Puškino pasakas“³⁵ vaizdžiai parodo, kaip negausiais konkrečiais žodžiais galima sukurti platų poetinį paveikslą, neužgožtą smulkmenomis, kaip didelį minties krūvį gali talpinti eiliuota literatūrinė pasaka, sudaryta iš išbaigtų vidinių ir išorinių dalių. Ir tokį gyvą, regimą vaizdą poetas sukūrė beveik nenaudodamas palyginimų ir metaforų. Paties S. Maršako geriausiems poezijos kūriniams taip pat būdingas mokėjimas veiksmą, darbą parodyti tiksliai, pilnai ir tuo pačiu poetiškai.

Pabrėžiant, kad vaikus ypač patraukia konkretūs daiktai, aiškios formos ir ryškūs herojų poelgiai, visiškai suprantamas K. Ciukovskio priesakas vaikų poetams, kurį jis įrašė pirmuoju kitų priesakų tarpe: „Mūsų eilėraščiai turi būti grafiški, tai yra kiekvienoje strofoje, o kartais ir kiekviename dveilyje turi būti medžiagos dailininkui... Jiems rašantis privalo, taip sakant, mąstyti piešiniais“³⁶. „Mąstymas piešiniais“ neretai pasireiškia savotišku plakatiškumu, kuris į tarybinę vaikų poeziją atėjo su jos pradininko V. Majakovskio kūryba ir yra būdingas jos bruožas.

Nėra abejonės, kad didžiausias pavojus, siekiant konkretumo,— nukrypimas į nuobodų aprašinėjimą, prieš kurį dažnai pas mus pasisakoma. Tačiau poezijai nepakeliui su griežtu kategoriškumu — negalima kategoriškai atmesti ir aprašomųjų elementų. Kaip pabrėžia čekų stilistas K. Hausenblasas, remdamasis lenkų poeto J. Tuvimo eilėraščiais vaikams, konkrečių daiktų išskaičiavimas vaikų poezijoje yra pamėgtas būdas ir,

³⁴ K. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 56.

³⁵ С. Маршак, Воспитание словом, М., 1964, стр. 6—16.

³⁶ К. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 359.

„netgi jeigu duodamas ilgas sąrašas, vaikų jis nevargina“³⁷. Žinoma, vaikų poezijai mažai ką teduoda tik daiktų ar procesų išvardijimas, kuriame nėra jų charakteristikos, atskleidžiančios pagrindinius jų bruožus. Toks charakterizavimas (aprašinėjimas) neturi tvenkti poetinės tėkmės dinamikos, jis neturi būti siauras. Mūsų nuomone, eilėraščiuose apie daiktus tų daiktų aprašinėjimas nebus poetiškas, jei už jų nematysime juos sukūrusių auksinių rankų.

Būdami konkretūs, apčiuopiami, vaikų poezijos kūriniai nelieka vienplanėje plokštumoje, ir ne visai teisu mūsų minėtasis K. Hausenblasas, teigdamas, kad pats didžiausias apribojimas liečia potekstės buvimą vaikų poezijoje³⁸. Suprantama, potekstės suvokimas priklauso nuo skaitytojo amžiaus ir yra tuo silpnesnis, kuo mažesnis vaikas. Bet ir mažojo skaitytojo nepatenkina kūrinys, kuriame nėra dėl ko susimąstyti ir paieškoti tarp eilučių. Juk „kiekvienas meninis žodis tuo ir skiriasi nuo nemeningo, kad sukelia nesuskaičiuojamą daugybę minčių, vaizdinių ir aiškinimų“³⁹. O kai į kiekvieną tikrovės faktą ar reiškinį žiūrima skirtingo amžiaus akimis, ir tų pačių kūrinių prasmė būna skirtinga, daugiareikšmė. Vaikų poezija, apie sudėtingus dalykus kalbėdama paprastai ir konkrečiai, apima platų problemų ratą, ir tikrai meniškame jos kūrinyje visada, be žiburėlio vaikams, spindi ir kitas žiburėlis — suaugusiems. Tikra poezija visada pasižymi dideliu minties krūviu, plačiu prasminiu diapazonu. Tuo tikriausiai galima paaiškinti ir tai, kad daugelis talentingų poetų eilėraščių, parašytų suaugusiems, dabar įeina į vaikų poezijos aukso fondą; mažieji skaitytojai šiuose eilėraščiuose suranda tai, kas juos domina ir žavi, nors ir ne visada pamato tai, kas patraukia suaugusius. Mes drįstame tvirtinti, kad net ir trumpame vaikų poezijos kūrinyje, mažame eilėraštyje, yra potekstė, ir tai suartina ją su visa poezija.

VII. Dinamiškumas, lyrizmas, humoras. Nuo poezijos suaugusiems vaikų poezija skiriasi didesniu dinamiškumu ir žaismingumu. Šie bruožai ypač ryškūs poezijoje ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams.

Jau M. Gorkis pastebėjo, kad su mažaisiais skaitytojais reikia kalbėti žaismingai, nes „vaikas iki dešimties metų reikalauja žaidimų, ir jo reikalavimas biologiškai pagrįstas. Jis nori žaisti, jis žaidžia viskuo ir pažįsta supantį pasaulį pirmiausia ir lengviausiai žaidime, žaidimu“⁴⁰. Vaikų poezijos žaismingumas yra susijęs tiek su jos turiniu, tiek ir su jos forma. Tačiau, jeigu žaidimų tema apima tik tam tikrą vaikų poezijos dalį, tai daugelis jos temų reiškiamos žaisminga forma, žaismingai perteikiant pačius rimčiausius dalykus (pavyzdžiui, poetų pamėgta ruošimosi būsimai profesijai žaidžiant forma). Vaikų poezijos žaismingumas pasireiškia minčių, ritmikos, rimuotų žodžių, atskirų garsų žaismu. Bet jis negali būti tuščias; teikdamas kūriniumi lengvumą ir optimizmą, labiausiai atitinkdamas vaikų polinkius, žaismingumas neturi menkinti meninio vaizdo, neturi paversti eilėraščio lengvu, tuščiu „dzinguliuku“. „Lengvumas vaikų poezijoje būtinas, tačiau juo vienu vadovaudamiesi, jaunajam skaitytojui mažą teduosime“⁴¹.

Vaikas sugyvena, įtraukia į žaidimą ir nejudančius daiktus. Jo paties veiksmams, kalba pasižymi dinamiškumu. Todėl ir vaikų poezija, jei joje nėra greito vaizdų keitimosi, judėjimo, kelionių, veržlumo, mažajam skaitytojui sukelia nuobodulį.

³⁷ K. Hausenblas, Zagadnienia rodzajów literackich, t. V, z. 1 (8), Łódz, 1962, str. 30.

³⁸ Ten pat, p. 23.

³⁹ Л. Толстой, О литературе, М., 1955, стр. 76.

⁴⁰ M. Gorkis, Kritikos straipsniai, V., 1952, p. 250

⁴¹ K. Kubilinskas, Mažiesiems apie didelį gyvenimą.— „Pergalė“, 1959, Nr. 10, p. 133.

Vaikų negali patenkinti statiška kūrinio kompozicija. Jiems reikalingas įtemptas veiksmo vystymasis, gyvas, dinamiškas siužetas. Vienas iš pirmųjų K. Ciukovskio pjesakų vaikų poezijai — greitas vaizdų keitimasis⁴². Klasikiniai tokio gyvo vaizdų keitimosi pavyzdžiai yra paties K. Ciukovskio literatūrinės pasakos vaikams („Tarakonas“, „Baltprausys“ ir kt.). Žinoma, toks dinamiškas vaizdų keitimasis reikalingas didesnės apimties siužetiniuose poezijos vaikams kūrinuose (poemose, literatūrinėse pasakose), o mažesnės apimties poetiniams kūriniais jis nėra taip būtinas.

Vaikų poetai dinamiškumo siekia ne tik gyvu siužeto vystymu, bet ir dažna emocijų kaita, kuri savo verpetais kaip kunkuliuojantis upelis sugyvena poemą, eiliuotą pasaką ir suteikia pasakojimui energijos, veržlumo. Sunkiai pakenčiamas vaikų poezijoje lėtas, abejingas pasakojimas. Net peizažiniame eilėraštyje medis, akmuo juda, bėga, lietaus lašas šoka, ir peizažas pasiekia siužetinio pasakojimo dinamiškumą.

Tačiau tai, kad būtinas veržlus tempas vaikų poezijoje, visiškai nepateisina to bereikalingo skubėjimo, kai pro mažojo skaitytojo žvilgsnį praslysta neryškūs vaizdai, skurdžios detalės, nesukeliančios jokio emocinio virpesio.

Kad ir teikdami pirmenybę siužetinei poezijai, vaikai, ypač vyresnieji, mėgsta lyrinius kūrinius ir gerai juos suvokia. Lyrizmas, lyrinis akcentas — būtina ir svarbi specifinė vaikų poezijos ypatybė, atitinkanti skaitytojų suvokimo betarpiškumą. Visų amžių vaikai pasižymi emocingumu ir visada su didžiausiu jautrumu reaguoja į poetinio kūrinio veiksmą, herojų. Sutapatindami save su geraisiais, mažieji skaitytojai džiaugiasi herojų laimėjimais ir išgyvena dėl jų nesėkmių, neapkenčia blogio ir iš poezijos kūrinių semiasi jausmų grožio, gilumo, minties nuoširdumo ir tiesos. Mažuosius ypač žavi optimizmo, gyvenimo džiaugsmo kupinas lyrizmas, nes „visi vaikai nuo dvejų iki penkerių metų tiki, kad gyvenimas sukurtas tiksliai džiaugsmui, beribei laimei, ir tas tikėjimas — viena svarbiausių jų normalaus vystymosi sąlygų“⁴³. Tik mokyklinio amžiaus vaikai giliau pajaučia minorinių motyvų rimtį.

Vaikų poetais ypač negali būti abejingas savo kūriniai ir skaitytojai. Siekiant kūrinio didesnio betarpiškumo, pasak A. Jonyno, „autorius pažiūra į vaizduojamą reiškinį turi būti aiški, skaitytojas turi suprasti, ką rašytojas myli, ko jis neapkenčia ir ko jis siekia“⁴⁴. Nešdamas gyvenimo džiaugsmą mažiesiems, rašytojas būna atviras kaip vaikas, kuriam žodis reiškia darbą, o poezija — gyvenimą. Jis sušildo savo kūrinį „jausmų šiluma“ ir visada giliai sujaudintas to, apie ką kalba vaikui. Net ir kasdieniškus, paprastus gyvenimo reiškinius apdainuodamas, jis išgauna vieningą lyrinį toną, kuriame persipina autorius, herojus ir skaitytojas.

Lyrizmo sustiprėjimas pastebimai padeda vaikų poetui pilniau atskleisti herojaus vidinį pasaulį. Tačiau pasitaiko ir tokių eilėraščių, kuriuose nemaža entuziastingų šūksnių apie džiaugsmą, laimę, bet iš jų nesklinda nei linksmumas, nei optimizmas, o greičiau — karstelėjęs sentimentalumas ar net žodinė tuštuma.

Kaip teisingai pastebėjo vaikų literatūros tyrinėtojas A. Ivičius, „eilėraščiuose su lyriniu akcentu vaizdas sudėtingesnis, ir jie didesni savo apimtimi — iki keturių strofų. Patiems mažiesiems — tai jau ilgi eilėraščiai, jie reikalauja emocijų, įspūdžių kaitos“⁴⁵. Jau minėjome, kad emocijų

⁴² См. К. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 359.

⁴³ Ten pat, стр. 139.

⁴⁴ А. Жоньнас, Daugiau kūrinių vaikams — gerų ir įvairių. — „Literatūra ir menas“, 1955.IV.30.

⁴⁵ А. Ивич, Воспитание поколений, М., 1964, стр. 75.

kaita padeda pasiekti didesnį dinamiškumą. Šiuo atžvilgiu, ypač eilėraščiuose mažiesiems, tokią įspūdžių kaitą poetai išgauna, perpindami lyrinis ir humoristinius motyvus, juos derindami.

Linksmos, humoristinės bangos poezijos kūrinyje vaikams teikia ne mažiau šilumos, kaip lyriškas nuoširdumas ir intymumas. Labai dažnai humoras su lyrizmu pulsuoja bei veikia drauge savo minčių ir nuotaikų paralelėmis, kai apie rimtus dalykus kalbama linksmai, o humoristiniuose kūriniuose yra daug lyrinio gaivumo. Straipsnyje „Apie literatūrą“ M. Gorkis pabrėžė, kad „mums reikalinga ir linksma, žaisminga knygelė, ugdanti humoro jausmą“⁴⁶. Vaikas labai mėgsta linksmus eilėraščius. Mažasis skaitytojas mėgsta pasijuokti net iš tų, kuriuos myli. Bet pats vaikas nenori būti juokingas, ir tai jį veikia, padeda ugdyti jo charakterį ir vertingą žmogišką jausmą, koks yra humoro jausmas. Komišką efektą poetai pasiekia įvairiai, priklausomai nuo talento. Svarbu tik, kad kikle, rinkinyje, visos kūrybos įvairume žerėtų ir šypsena. „Mokėjimas sukelti šypseną, linksmą, gerą arba išjuokiančią, pikną,— sako poetė A. Barto,— būtina vaikų poeto ypatybė“⁴⁷.

Tarybinėje vaikų poezijoje susitinkame ir su satyros kūriniais. Klasikinis satyros vaikams pavyzdys — S. Maršako poema „Misteris Tvisteris“. Šioje poemoje poetui meistriškai pavyko demaskuoti liaudžiai svetimą misterį ir labai prieinama forma atskleisti vaikams reikšmingą internacionalizmo idėją. Lietuvių tarybinėje vaikų poezijoje nemaža dalis satyrinių kūrinių remiasi tautosakinėmis tradicijomis, kurios ypač ryškios eiliuotose literatūrinėse pasakose, išjuokiančiose liaudies engėjus. Yra nemaža satyrinių eilėraščių, kuriuose smerkiamos vaikų ydos. Tokių eilėraščių poveikis ypač veiksmingas, jei poetas, neprarasdamas saiko jausmo, gyvai parodo tai, kas niekinga ir neigiama, o vaikas satyros herojuje atpažįsta save.

VIII. Tautosakiškumas. Vienas iš pagrindinių tarybinės vaikų poezijos gyvybingumo ir gaivumo šaltinių yra tautosaka. Tarybiniai vaikų poetai labai įvairiai ir savitai panaudojo jos idėjines ir menines vertybes. Ir šiandien vaikų poezijos ir tautosakos ryšiai nemažėja, darosi vis natūralesni, aktyviai veikia visos vaikų literatūros raidą ir įvairiai įsilieja į atskirų jos kūrėjų poetinį braižą.

Vaikų literatūrą su tautosaka sieja taurus liaudies kūrybos humanizmas, spalvingas realybės ir fantastikos derinimas, tos kūrybos lyrizmas ir humoras, paprastumas ir vaizdingumas. Originalioje vaikų poezijoje susitinkame tarsi su tautosakišku herojumi, kuris dažniausiai atskleistas pagrindiniais savo bruožais, randame tautosakiškų posakių, epitetų, palyginimų. Niekur poezijoje suaugusiems nėra tiek tautosakinės kilmės kreipinių, pakartojimų, išskaičiavimų, gamtos garsų pamėgdžiojimų, teikiančių vaikų poezijai nepaprasto frazeologijos ryškumo, tikslumo, dinamikos. Kai dabartinė poezija suaugusiems darosi vis labiau metaforiška, abstrakti, vaikų poezija lieka ištikima tautosakai savo konkretumu, paprastomis konstrukcijomis ir nesudėtingomis metaforomis.

Liaudiška kalba, pasaulėžiūra, estetika, optimizmas — būdingiausi tarybinės vaikų poezijos bruožai yra kūrybiškai perimti iš liaudies, kuri per ilgus amžius sugebėjo surasti geriausius meninius ir pedagoginius metodus, artimiausius kelius į vaiko širdį. Tuo paaiškinamas ir giliai liaudiškų, tautosakiškų poezijos kūrinių suaugusiems perėjimas į vaikų poeziją ir įsitvirtinimas joje. Taigi tarybinė vaikų poezija savo specifika lieka ištikima paralele tautosakai.

⁴⁶ M. Gorkis, Kritikos straipsniai, V., 1952, p. 255.

⁴⁷ A. Barto, Meistriškumo „paslaptys“.—„Tarybinis mokytojas“, 1964, XII. 31.

Nuolatinio vaikų poeto ryšio su tautosaka reikalingumą ne kartą yra pabrėžę žymiausi tarybinės vaikų poezijos kūrėjai. „Liaudies tradicijos jėgą man teko išbandyti savo patyrimu,— rašė K. Ciukovskis.— Kai aš pradėjau kurti eilėraščius vaikams, ilgai negalėjau surasti jiems gyvos, organiškios formos... Ir tik palengva, po ilgų nepasisekimų ir klaidžiojimų aš įsitikinau, kad vienintelis kompasas tame kelyje visiems rašytojams — ir stipriems, ir silpniems — yra liaudies poezija“⁴⁸.

Lietuvių tarybinė vaikų poezija iš tautosakos paėmė naujų siužetų, motyvų, naujų žanrų ir meninių priemonių. Lietuvių tarybinė vaikų poezija ne tik pasinaudojo geriausiomis praeities tradicijomis, bet ir toliau praplėtė kūrybišką tautosakinių idėjinių ir estetinių vertybių panaudojimo ribas. Sintetindama įvairius tautosakos elementus, ieškodama savų principų ir metodų, ji stengiasi surasti savitą, originalų kelią, naujas derinių galimybes. Tų ieškojimų analizė padeda atskleisti kai kuriuos vaikų poezijos raidos momentus, laimėjimus ir nesėkmes, išryškinti atskirų poetų savitumą.

Lietuvių tarybinė vaikų poezija liaudies kūrybos dėka praturtėjo naujais tautosakiniais žanrais (eiliuotos mįslės, skaičiuotės ir kt.), kai kurie jos žanrai smarkiai išsiplėtė tautosakos pagrindu. Tai rodo vaikų poezijos suartėjimą su tautosaka tarybinės santvarkos metais.

Ypač artimos tautosakai yra eiliuotos literatūrinės pasakos, kurių siužeto pagrindą sudaro ištisos liaudies pasakos ar atskiri jų motyvai, o daininga forma susišaukia su liaudies dainomis ir smulkiąja tautosaka. Tų pasakų kūrėjai (S. Nėris, E. Mieželaitis, K. Kubilinskas ir kt.) stengiasi įsiskverbti į liaudies kūrybos dvasią, duoti gilesnes veikėjų charakteristikas, įvairiomis formomis susieti jas su tarybinio vaiko pasauliu. Eiliuotos literatūrinės pasakos sudaro esminę lietuvių tarybinės vaikų poezijos dalį ir yra labai mėgstamos mažųjų skaitytojų. Ypač pavykusiomis reikia laikyti tas eiliuotas literatūrines pasakas, kurių autoriams pavyko pasiekti tautosakinius ir originalius motyvus, epizodus, herojų junginio natūralumą, tikrumą, meniškumą ir išlikti liaudiško lakonizmo, glaustumo ribose, prisitaikant prie naujo skaitytojo.

Tautosakiniai motyvai ir kūrybos principai tarybinėje vaikų poezijoje vartojami ir ne tautosakinės kilmės žanruose, išplėtus į didelės visuomeninės reikšmės temas poemose, eilėraščiuose. Poetai įvairiai panaudoja tautosakinius kompozicijos principus, sąlyginius tautosakinius vaizdus. Daugelis poezijos kūrinių, nesiremiami konkrečia tautosakine medžiaga, labai artimi tautosakai savo visuma.

Labai svarbu, kad tarybinės vaikų poezijos ryšiai su tautosaka būtų gilūs ir natūralūs, kad poetiniai tautosakos lobiai būtų panaudoti kūrybiškai, išvengiant išorinės stilizacijos.

IX. Poetinė kalba. Vienas iš svarbiausių poezijos vaikams elementų yra kalba, „pirmasis literatūros elementas“ (M. Gorkis). Poetinio kalbinio audinio savitumas, kurį apsprendžia aukštas meniškumas ir prieinamumas, yra esminis vaikų poezijos specifikos ir poeto meistriškumo rodiklis. Kalbėti vaizdingai, emociškai, „...mokėti atgaminti eilėraščiuose vaiko balsą, perteikti vaiko intonaciją“⁴⁹, būti tuo pačiu metu suprantamu paties mažiesiems ir mokyti juos taisyklingos kalbos — nelengvas dalykas. Todėl net ir prityrusiems vaikų poetams, kaip pripažino K. Kubilinskas⁵⁰, poetinių priemonių panaudojimo klausimas visada aktualus.

⁴⁸ K. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 357—358.

⁴⁹ A. Barto, Meistriškumo „paslaptys“.— „Tarybinis mokytojas“, 1964.XII.31.

⁵⁰ Zr. K. Kubilinskas, Vaikams — išraiškingą poeziją.— „Literatūra ir menas“, 1956.X.27.

Ieškodamas savo minčių poetinei išraiškai paprastų, aiškių ir tikslių žodžių, vaikų poetas remiasi konkrečiu atitinkamo amžiaus skaitytojo mąstymu, žiniomis ir stengiasi ne nusileisti iki jo negausios patirties lygio, bet supažindinti jį ir su naujomis sąvokomis, palengva atverti jam naujus prasminius kalbos klodus. Todėl kartais bereikalingai užsipuolami poetai, kai jų eilėraščiuose pasitaiko vaikams nepažįstamų žodžių,— juk tai būtina augančio skaitytojo žodynui plėsti, o poeto kitų uždavinių tarpe — svarbus ir greitesnis vaiko kalbos artinimo prie suaugusių kalbos uždavinys. Be to, juk dažnai vieno ar kito žodžio tikslios prasmės nežinojimas visiškai nesumenkina emocinio poveikio. Gi žodyno neįvairumas, skrupulingas prisitaikymas prie mažųjų leksikos daro poezijos kūrinio kalbą sausa, „dietinę“.

Poetai įvairiai įveda į vaikų poeziją naujus žodžius, ieško savitų formų jų daugiareikšmiškumui atskleisti. Labai svarbu, kad tas naujas žodis, nauja reikšmė negriautų poetinės idėjos, bet pasitarnautų galimai daugiau, stiprinant poezijos kūrinio dinamiškumą ir žaismingumą, lyrizmą ir muzikalumą, nepamirštant kalbos konkretumo ir tikslumo. Tam turi tarnauti visos leksinės ir sintaksinės formos, visos poetinės priemonės.

Kurios kalbos dalys, formos labiausiai prieinamos vaikų suvokimui,— rodo jų pačių polinkiai, dažniausiai vartojami žodžiai, jų deriniai.

Pastebėta, kad vaiko kalboje vyrauja veiksmazodis, kad vaikai linkę ir kitas kalbos dalis veiksmazodinti, sudinaminti. Mažą vaiką poezijoje patraukia veiksminga įvykių kaita. Todėl poetui labai svarbu parinkti vaizdingiausių veiksmazodžių, pakankamai raiškius, nešančius dinamiškumą, muzikalumą, geriausiai charakterizuojančius veiksmą ir veikėjus. O būdvardžių, kaip nurodo K. Ciukovskis, reikia vartoti kuo mažiau, nes jie stabdo veiksmą, ir „eilėraščiai, turtingi epitetais,— ne mažiesiems, o vyresniesiems vaikams“⁵¹. K. Ciukovskis savo teiginiui įrodyti remiasi A. Puškino pasakomis, kuriose beveik trigubai daugiau veiksmazodžių, negu būdvardžių. Tačiau praktika rodo, kad ir ikimokyklinio amžiaus vaikai nėra abejingi daiktų ypatybėms, jiems skirtoje poezijoje yra nemaža epitetų (mažiau jų eiliuotose pasakose), ir jų atsisakymas tik skurdintų poetinę kalbą. O epitetai vaikų poezijoje padeda sukurti spalvingesnį herojų, įtikinamesnį konfliktą. Tik reikia tinkamai atrinkti esmingiausių, būtinus, įspūdingiausių epitetus. Mažesniesiems prieinamesni daikto išorę charakterizuojantieji, aprašomieji epitetai, vyresniesiems — atspindį ir vidinę herojaus būseną.

Dažnai vaikų poezijos kalbos vertinime nesutarimų kelia mažybinių-maloninių formų vartojimas. Boikotuoti šių formų nereikėtų, nes dalinai jų vartojimą kompromituoja tai, kad kai kurie poetai mažybinius-maloninius žodžius vartoja nesaikingai, nepakankamai apgalvotai, jais per daug nusaldindami poetinę kalbą ir susentimentalindami kūrinį. Iš tikrųjų mažybinės-maloninės formos teikia vaikų poezijai lyrizmo, pakilumo, padeda poetui sudaryti lengvą, linksmą nuotaiką. O dažnai jos ne tik kad nenusaldina kūrinio, bet, priešingai, padeda išreikšti jame ironiją, nepašitenkinimą, nusivylimą.

Iš kalbos vaizdinės išraiškos priemonių vaikų poezijoje dažniau, negu poezijoje suaugusiems, vartojami palyginimai. Jie yra vaizdinga tikrovės atskleidimo priemonė, praturtina vaikų patirtį, todėl turi būti nauji, prieinami ir poetiški. Turtina poezijos kalbą tropai, bet jų kiekis vaikų poezijoje ribotas. Dažniausiai iš tropų sutinkama metafora. Vaikai suvokia tokias metaforas, kurių lyginamų reiškinių pagrindas (pirmasis praleistas palyginimo narys) visiškai aiškus. Sunkiausiai prieinamos asociacijų

⁵¹ K. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 366.

pagrindu sudarytos metaforos. Apskritai, didesnė poetinio kūrinio metaforizacija, kuri įsišaknijusi poezijoje suaugusiems, silpnina vaikų poezijos kūrinio įspūdį ir, ypač kūrinuose mažiesiems, didesnio vaidmens poetinėje kalboje nevaidina.

Vaikų poezijos dinamiškumą stiprina jos kalbos dialogizacija. Reikia dar kartą pabrėžti, kad klausimų ir atsakymų forma yra viena iš labiausiai paplitusių poezijos vaikams kalbos formų. Vaikų poezijoje yra daug eilėraščių pradadamų ar baigiamų klausimu, kuris panaudojamas ir kaip kompozicinė priemonė.

Klausimų — atsakymų forma, o taip pat dažni vaikų poezijoje kreipiniai, kartojimai padeda išlaikyti vaikų poezijai būdingą šnekamosios kalbos intonaciją, priartinti ją prie vaikų gyvosios kalbos. Tai kūriniai teikia betarpiškumo, įtraukia vaiką į ją, o taip pat sceniškumo, reikalingo masinei auditorijai (garsiniam skaitymui). Tos kalbinės priemonės atlieka ir daugiau įvairiausių funkcijų (teikia pakilią nuotaiką, padeda sudaryti herojaus charakteristiką ir kt.).

Vaikų poezijos sintaksinė sandara, likdama paprasta ir suprantama, turi reikšti pakankamai sudėtingą ir turtingą mintį. Dažniausiai vartojami šnekamajai kalbai būdingi vientisiniai sakiniai (nepilni, beasmeniai, neigiamieji ir kt.). Nepilni vientisiniai sakiniai ypač dažni dialoguose, kurių dinamiškumą didina neretai praleistos veiksmažodinės formos. Iš sudėtinių sakinių dažniausiai vartojami sujungiamieji sakiniai. Apskritai, eiliuotos kalbos specifika neleidžia naudoti ilgų periodų, ypač jei juose yra sudėtingų konstrukcijų.

Tai, kokia turi būti vaikų poezijos kalba, ne kartą yra pabrėžę vaikų literatūros klasikai. M. Gorkis laiške Irkutsko pionieriams rašė: „Reikia mokytis apie žmones, apie gyvenimą rašyti taip, kad kiekvienas žodis dainuotų ir švytėtų, kad nebūtų bereikalingų žodžių frazėje, kad kiekviena frazė visiškai tiksliai vaizduotų skaitytojui kaip tik tai, ką jūs norite parodyti“⁵².

Bet vaikų poezijoje tokios kalbos dažnai pasigendame. „Mūsų poetai vaikams per daug jau dažnai ir neatsakingai švaistosi sunkiomis, grubiomis frazėmis, „šimtapūdžiais“ vaizdais, suraizgytais-sumazgytais sakiniais, butaforiniais žodžiais...“⁵³

X. Ritmika ir rimai. Vaikų poezijos kūriniių struktūra skiriasi nuo poezijos suaugusiems struktūros didesniu paprastumu, skambumu, dinamiškumu.

Kūriniai vaikams, ypač ikimokyklinio amžiaus, negali būti per daug ilgi⁵⁴. K. Ciukovskio nuomone, „...įvairios pasakos — poemos ir apskritai stambūs fabuliški eiliuoti kūriniai gali pasiekti mažus vaikus tik lyrinių dainelių grandinės pavidalu — kiekviena su savo ritmu, su savo emociniu nuspalvinimu“⁵⁵. Iš strofų labiausiai yra paplitę ketureilės. Tik didesnės apimties kūrinuose yra strofų iš 12 ir daugiau eilučių. Tačiau tos eilutės paprastai yra trumpos, iš trijų ar keturių pėdų, melodingos, beveik kiekviena iš jų išreiškia savarankišką mintį, dažnai eilučių skaičius prilygsta sakinių skaičiui.

Labai svarbu, kad vaikų poezijos ritmas būtų lankstus, aiškus, muzikalus, energingas, patogus klausyti ir deklamuoti. Didesnės apimties kūrinuose ritminis įvairumas turi atitikti emocijų kaitą, veiksmo dinamiką. Dažnai poetai, keičiantis veiksmui, veikėjui, tokiuose kūrinuose

⁵² M. Gorkis, Raštai, t. XX, V., 1958, p. 228.

⁵³ K. Kubilinskas, Vaikams — išraiškingą poeziją. — „Literatūra ir menas“, 1956.X.27.

⁵⁴ K. Hausenblasas minėtame straipsnyje nurodo, kad, jeigu eiliuota pasaka turi beveik 900 eilučių, galima kalbėti apie maksimalios ribos peržengimą.

⁵⁵ K. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 360.

keičia pėdas — chorėją pakeičia jambu, šį — daktiliu ir pan. Trumpuose eilėraščiuose tokia kaita nebūtina. Galimi tokie atvejai be ritminio nepastovumo ir didesniuose kūrinuose. Kaip nurodo S. Maršakas, A. Puškino „Pasakoje apie carą Saltaną...“ vienas ir tas pats ritmas gerai perduoda <...> ir širšės ar uodo dūzgimą, ir patrankų griausmą, ir perkūnijos dundesį⁵⁶. Taigi ir tas pats ritmas teikia nemažas galimybes perduoti įvairių emocijų kaitas.

Dažniausiai vaikų poezijos ritminėje struktūroje sutinkamas gyvas, judrus chorėjas. Be abejonės, savo lengvumu, energingumu, maršo charakteriu jis geriausiai atitinka vaikų judrumą, jų optimistinę nuotaiką. Tačiau neteisinga galvoti, kad eilėraščius vaikams reikia rašyti tik chorėju. Kaip rodo patirtis, neretai vaikų poezijoje sėkmingai vartojamas jambas, o taip pat ir triskiemenės pėdos.

Blogai veikia jaunuosius poezijos skaitytojus tie kūriniai, kurių ritmas sunkus, painus arba sutrikęs, slenkstėtas.

Ypač didelė vaikų trauka rimuoti žodžius. Rimuotas žodis visada greičiau patraukia jų dėmesį, teikia jiems džiaugsmo, padeda greičiau suvokti naujas sąvokas, posmą ir visą kūrinį, nes „ritmas sugrąžina juos prie ankstesnės eilutės, verčia ją prisiminti, verčia visas eilutes, sudarančias vieną mintį, laikytis vietoje“⁵⁷.

Vaikų poetui svarbu, kad parinkti rimai būtų tikslūs, muzikalūs ir aiškūs, kad kūrinyje būtų rimuojami patys svarbiausi, taikliausi reikšmės atžvilgiu žodžiai, nes jie „... turi būti pagrindiniai visos frazės minties reiškėjai“⁵⁸.

Kuo mažesnis vaikas, tuo rimai turi būti arčiau vienas kito: jie turi padėti skaitytojui apimti visą ritminį kūrinio piešinį, palengvinti jo skaitymą, suvokimą. Akimis, o ne jutimu, klausia pagaunami rimai tinka tik vyresniems vaikams. Jaunesnio amžiaus vaikui labiausiai prieinami gretutiniai ir kryžminiai rimai (ketureilyje).

Posmai be ritmų ar rimų, baltosios eilės — ne vaikams. Nepakankamai apgalvotas, dirbtinis ritmo ar rimo sudėtingumas nėra novatoriškumas (kaip kartais norima pasipuikauti), bet paprastas skaitytojo — vaiko nepažinimo, poeto netalentingumo požymis.

* * *

Tai, kas pasakyta apie tarybinę vaikų poeziją, charakterizuoja ją kaip iš principo naują pasaulinės kultūros reiškinių. Savo raidoje artėdama prie literatūros suaugusiems, per kelis dešimtmečius tarybinė vaikų poezija nužengė šimtmečių kelią ir šiandien stovi vienoje gretose su visa tarybine poezija. Nuo ikitarybinės vaikų poezijos ją skiria didelis poeto pasitikėjimas mažojo skaitytojo vaizduotės imlumu, aštriu jo įspūdingumu, jautrumu žodžiui, tai, kad poetas prieinama forma pasakoja vaikams apie visą tarybinę liaudį dominančius reiškinius.

Lietuvių tarybinė vaikų poezija į daugianacionalinės tarybinės literatūros kelią stojo tuo metu, kai pastaroji jau buvo susiformavusi į socialistinio realizmo metodo literatūrą. Perėmusi pagrindinius principus ir didelę patirtį, lietuvių tarybinė poezija vystėsi kitokiomis aplinkybėmis, todėl ji turi savitų bruožų, skirtingai pasireiškusių atskirais jos vystymosi laikotarpiais. Tiems atskiriems laikotarpiams būdingi ir skirtingi uždaviniai, apsprendė vaikų poezijos turinio ir formos kitimą, savitumą.

⁵⁶ С. Маршак, Воспитание словом, М., 1964, стр. 12.

⁵⁷ В. Маяковский, Собр. соч., М., 1936, стр. 341.

⁵⁸ К. Чуковский, От двух до пяти, М., 1963, стр. 363.

Kaip kiekvienos epochos, taip ir atskiro poeto savitumą apsprendžia ne originalūs siužetiniai vingiai, bet naujos mintys ir nauja jų išraiškos forma. Mūsų akcentuotos tarybinės poezijos specifinės ypatybės čia negali būti suprastos kaip normatyvinės ir vienodai priimtinos kiekvienu atveju. Vaikų poezijos specifikos mastas priklauso ne tik nuo skaitytojo amžiaus, bet ir nuo kūrinio charakterio, poeto talento ypatybių ir jo ieškojimų krypties. Svarbiausia, kad tai, kas sudaro poetinio kūrinio dominantę, labiausiai atitiktų kūrybinį sumanymą. O meniškumo paslaptį sudaro ne tai, kad pripažįstamos ar atmetamos kurios nors formos ar priemonės, o tai, kad jos atrenkamos, derinamos. Visa ta poetinio kūrinio vaikams „statybinė medžiaga“ padės pasiekti tikrą meniškumą tada, kai atskleis dvigubą pasaulio matymą (vaiko ir suaugusio akimis) ir pasižymės meistrišku paprastumu, kurį apibūdina mūsų nagrinėtos tarybinės vaikų poezijos svarbiausios specifinės ypatybės.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v. universitetas,
Lietuvių literatūros katedra

Įteikta 1966 m.
gegužės mėn.

К ВОПРОСУ О СПЕЦИФИКЕ СОВЕТСКОЙ ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ

И. ЛИНКЕВИЧЮС

Резюме

Специфика советской детской поэзии недостаточно исследована советским литературоведением. В данной статье делается попытка разобрать основные черты советской детской поэзии в их взаимосвязях. При анализе отдельных специфических черт детской поэзии возрастные особенности читателя выдвигаются как объективный фактор в построении литературного произведения, в характере повествования. В статье анализируются особенности тематики, лирического героя, поэтической речи, динамизма, лиризма и связей советской детской поэзии с фольклором. В статье подчеркивается, что данные черты советской детской поэзии не следует рассматривать как нормативные и одинаково приемлемые в каждом отдельном случае, что ценность литературного произведения определяется целесообразностью выбора и сочетания использованных автором различных художественных средств.

DEALING WITH THE PROBLEM OF THE SPECIFIC CHARACTER OF THE SOVIET CHILDREN'S POETRY

JONAS LINKEVICIUS

Summary

The specific character of the Soviet children's poetry is not sufficiently examined by the science of Soviet literature. This article tries to reveal the main features of the Soviet children's poetry in their reciprocal bonds. While analysing the individual peculiarities of children's poetry, the specific character of the reader's age is shown as an objective factor of narration, composition and form. The article analyses the main features of a lyrical character, poetical language, dynamics, lyricism, folk-loreness. It emphasizes that the given peculiarities of Soviet children's poetry can't be understood according to standards and accepted at any rate that the work of literature may be valuable for its precise selection and co-ordination of stylistic means.